

"סוגיות וחיידושים בפסיקה ובחקיקה חלק א'" שמעון יעקבי

מורי ורבותי, קשה קצת לרדת מאויר הפסגות של ה"ריתחא דאורייתא" שראינו פה במשך שעות, במשך כל אחר הצהריים, אל המושגים היומיומיים של "השפיר והשליא", שנגזר עליי לעסוק בהם.

העברת תיק על ידי ביה"ד הגדול להמשך דיון בהרכב אחר בבי"ד אזורי

בטרם אכנס לגוף הנושאים שתכננתי לדבר עליהם, אני מבקש להעיר הערה אחת לגבי הסיפא של הדברים שנאמרו לפניי. ראיתי פה כאב בדבריהם של דיינים שונים בבית הדין הגדול. אני רוצה להציע סברה שלי, סברה הגיונית, שייתכן שיש לה בסיס בהלכה. אני חושב שיש להבחין בין שני מצבים שונים. כאשר בית הדין הגדול מקבל ערעור ומחייב בגט בניגוד לדעת בית הדין האזורי, וביה"ד הגדול רוצה להחזיר את זה לבית הדין הראשון להמשך דיון, אני יכול להבין שיש לבית הדין הראשון בעיה הלכתית ליישם את פסק הדין, מפני שהוא עצמו חושב אחרת מבחינה הלכתית. זהו מצב אחד. אבל מצב אחר הוא כאשר בית הדין הגדול מחליט להעביר את המשך הדיון להרכב אחר של בית הדין האזורי. אני חושב, בסברה פשוטה, שבית הדין האזורי בהרכב האחר בכלל לא צריך להיכנס לשאלה ההלכתית - האם ביה"ד הגדול צדק או לא צדק. כי בשלב שאחר הערעור, יש לנו את ביה"ד הגדול שאדעתא דהכי נכנסו בעלי הדין, וכאשר הענין מועבר להרכב אחר של ביה"ד האזורי, ניתן לומר ש"בית דין אחר בית דין לא דייקי". כאשר ביה"ד הגדול פסק את פסקו, אז לכאורה, הנחת המוצא של כל הרכב אחר של ביה"ג האזורי, לבד מן ההרכב הראשון, צריכה להיות, שאין מקום לבדוק את צדקת פסיקת ביה"ד הגדול, והוא יכול להמשיך את הדיון מן הנקודה אליה הגיע בית הגדול.

המידע הנמסר על ידי רב רושם נישואין לבני זוג בטרם נישואיהם

אני רוצה לפתוח בשאלה מעשית שנשאלתי על ידי הרב רצון ערוסי, רבה של קרית אונו וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל. הרב רצון ערוסי יושב כיום בראש ועדה של הרבנות הראשית לישראל המנסחת ומעדכנת את הנחיות רישום הנישואים לרבנים רושמי נישואין. התבקשתי על ידו להביא את השאלה בפני הדיינים: מה צריך לומר רב רושם נישואין לבני הזוג בקשר לחוק יחסי ממון?

על פי סעיף 3(ב) לחוק יחסי ממון, "בני זוג שלא ביקשו אימות של הסכם ממון בהתאם לסעיף (ג), יסביר להם רשם הנישואין לפני עריכתם את תוכנו ומשמעותו של סעיף קטן (א)". דהיינו, שבהיעדר הסכם ממון ספציפי, לגבי בני הזוג הללו, יחול עליהם הוראות החוק.

וזאת השאלה: האם רושם הנישואין יפנה את תשומת לבם של בני הזוג לתוכן של הוראות החוק? מצד אחד, אין לנו ואין לרושמי הנישואין עניין, להתערב בהסדרים הממוניים שבין בני הזוג העומדים להינשא. מצד שני, הוראת החוק מטילה חובה על רושם הנישואין לומר להם: דעו לכם, אמנם אינכם חייבים לעשות הסכם ממון, אבל בהעדר הסכם ממון, המצב החוקי שישירור ביניכם הוא הסדר איזון משאבים הקבוע בחוק.

הרב רושם הנישואין איננו עורך דין. אין לצפות שהוא יסביר לבני הזוג לפרטי פרטים את הוראות החוק. יש גם להניח שהוא אינו יודע זאת ברמה של משפטן. יכול להיות שהוא יעבור השתלמות קצרה והוא יידע את הדברים הבסיסיים, אך לא יותר מכך. אבל יש פה שאלה קשה יותר: אם רושם הנישואין בא ואומר לבני הזוג: דעו לכם, שאם אתם לא תעשו ביניכם הסכם ממון בהתאם להלכה, כפי שאתם רוצים, יחולו עליכם הוראות חוק יחסי ממון, כשחס וחלילה הם יגיעו אחרי כמה שנים לבית הדין ויפתחו את תיק הנישואין ובתיק הנישואין אין הסכם, ומנהגם של הרבנים רושמי הנישואין יהיה לומר לבני הזוג שבהעדר הסכם יחולו עליהם הוראות החוק, אז מתעוררת שאלה הלכתית - האם ניתן לומר שאדעתא דהכי התחתנו, שהוראות חוק יחסי ממון יחולו עליהם.

רבתי, השאלה היא שאלה מעשית, הולכים לעדכן את הנחיות רישום הנישואין. הייתי רוצה לשמוע את הדעות של הדיינים ואם יש איזה כיוון, כי השאלה הזאת ממש חשובה לפיתרון ההתלבטות של הוועדה בראשות הרב ערוסי.

בין המגיבים כאן שמעתי את הצעת הרב הישיריק להחתיים בפועל את בני הזוג על הסכמתם להסדר איזון המשאבים שעל פי החוק. אני מבין שכוונתו היא שחתימתם על הסכמה כאמור מעמידה בסיס הלכתי לחלוקת הנכסים בהתאם לחוק. הרב הישיריק, לכאורה ההצעה מתקדמת צעד מעבר לדרישה הקיימת בחוק. כאשר בני זוג שאינם בקיאים בפרטים מגיעים לרב רושם נישואין והוא מחתיים אותם על הסכמה להוראות החוק, אתה יוצר באופן פוזיטיבי הסכם ביניהם. יכול להיות שזה פיתרון טוב, אבל התקדמת צעד נוסף בכך שהכתבת להם את ההסדר.

קהל: צריך לאפשר לבני הזוג לבחור בהסדר על פי ההלכה. צריך לערוך נוסחי הסכמים, שיעמדו לרשות הציבור, כמו שקיים "תקנון מצוי" לבית משותף.

הרב הרב גורטלר העיר שמצד אחד באות נשים ורוצות לחלק את הרכוש לפי חוק יחסי ממון, ומצד שני אחרי זה הן נזכרות, שיש בעצם גם כתובה ורוצות לקבל גם את הכתובה, בבחינת "מזה ומזה אל תנח ידיך". נוצרת פה סתירה. אם הנכסים שהתקבלו על פי חוק יחסי ממון אינם מגיעים למקבלת על פי ההלכה, איך זה שעכשיו היא תגבה גם את הכתובה? בפשטות, השאלה הזאת קלה לפיתרון. אם הנכסים הללו לא מגיעים על פי ההלכה, היא לא יכולה לזכות פעמיים, זכותה לכתובה מתקזזת מן הזכויות שקיבלה על פי החוק. נכון כי חוק יחסי ממון קובע שהוא לא בא לפגוע בדיני אישות ובזכויות אשה לפי כתובתה. אבל בהקשר זה אין לפרש כי החוק מטיל על בית הדין חובה לפסוק לאשה כתובה תוך התעלמות מעמדת ההלכה לגבי נכסים שגבתה האשה לפי החוק.

הקושי הוא כאשר מצד אחד ערכו בני הזוג הסכם תקף על פי ההלכה המחיל עליהם את הוראות החוק, ומצד שני קיימת כתובה בסכום גבוה.

אם יש למישהו תשובה לשאלת הרב ערוסי, אשמח לקבלה.

תסקירים של פקידות סעד

העניין הבא הוא תסקירים של פקידי סעד ודו"חות של עובדות סוציאליות. הרב ציון אלגרבל, ראב"ד ירושלים, ביקש להסב את תשומת לב הדיינים לצורך בחיפוש פיתרון לבעיה הקיימת, כנראה, בכל מערכת בתי הדין. הבעיה נבדקה באופן פרטני בבית הדין בירושלים ונמצאו נתונים מדאיגים. היועצת לענייני נישואין בבית הדין בירושלים התבקשה לבדוק את תוצאות הצווים שבית הדין מוציא לקבלת תסקירים מפקידי סעד. הנתונים שהתקבלו בעקבות הבדיקה הם נתונים מדהימים. התברר שצווים שהוצאו על ידי כל הרכבי בית הדין בירושלים כובדו על ידי פקידות הסעד בשיעור ממוצע של 24%. יש הרכבים עם יותר הצלחה ויש הרכבים עם פחות הצלחה, אבל 76% מכלל הצווים לתסקירים לא כובדו על ידי פקידות הסעד!

אני שומע את התירוץ שכרגע חזרו כאן עליו, בדבר "חוסר זמן וחוסר כוח אדם". אבל בואו ונטכס עצה. בואו נחשוב במישור המעשי.

לדברי פקידות הסעד, הסיבה המרכזית שבגללה הן לא מכבדות את הצווים של בית הדין, נעוצה בעומס העבודה המוטל עליהן. זה כעשר שנים שיש סכסוך עבודה בין ארגון העובדים הסוציאליים לבין המדינה. לטענת ארגון זה, פקידי הסעד אינם מסוגלים לעמוד במטלות שלהם עקב העדר כוח אדם מספיק, ולכן הם פועלים בקצב שלהם. כשלוחצים עליהם, ולפעמים כך גם בבית משפט, הם שולחים איזה שהוא צילום דהוי של חוזר לקוני מלפני מספר שנים שבו נאמר שיש סכסוך-עבודה ולכן הם מבקשים ארכה ועוד ארכה.

אבל רבותי, מההתרשמות שלנו, חלק מהאשם תלוי בנו. חלק ניכר מהצווים שבית הדין מוציא הם כלליים מדי. לפעמים אין צורך בתסקיר שיקיף את כל הבעיות של המשפחה, לפעמים בית הדין מבקש לקבל רק המלצות להסדר ביקורים, אך למרות זאת לשון הצו היא כללית, כך שפקידת הסעד עלולה להבין כי היא מתבקשת להכין תסקיר מקיף. לא תמיד רצונו של בית הדין מפורט בצו ב"רחל בתך הקטנה".

סיבה שנייה המביאה לרפיון במילוי אחר צווי בית הדין, היא העדר מעקב מצד בית הדין אחר ביצוע הצווים.

סיבה שלישית היא, העובדה שחלק מהרכבי בית הדין אינו נוקב מועד מוגבל ומוגדר מראש לקבלת התסקיר. כאשר לא נרשם זמן לקיום הצו, יכולה פקידת הסעד להעביר צו זה לתחתית הערימה ולחזור ולעשות כן, כאשר מנגד יש לעמוד במגבלת זמן הנקובה בצווים אחרים.

אני מבטיח לכבוד הדיינים, חד משמעית: אם אנחנו ניקח זאת לתשומת ליבנו ונקציב זמן, למשל – אנו מורים על הגשת התסקיר תוך ארבעים וחמישה יום, תוך שלושים יום, ואם יש משהו דחוף, אפילו בפחות מכך, ובנוסף לכך נגדיר מה בדיוק הבעיות שאנחנו רוצים תשובה עליהם, נביא לכך שפקידי הסעד יתייחסו לצווים שלנו ברצינות הראויה. אם בכל זאת, לא נקבל את התסקיר במועד, יהיה מקום להפעיל את הסמכויות שיש לנו על פי החוק. אנחנו נאמר: אנו מבקשים את ההתייצבות של פקידת הסעד פלונית לעדות בעניינה של המשפחה. אם נקבל תשובות לקוניות בדבר קיומו של סכסוך עבודה ועומסים שונים, נוכל לבקש להביא בפני בית הדין רשימה של פקידות הסעד באזור ואת חלוקת המטלות ביניהן. פקידת הסעד תידרש להתייצב בפני בית הדין ולהסביר מדוע היא לא הכינה את התסקיר. ניתן יהיה לדרוש ממנה לתת את התסקיר בעל פה בפני בית הדין. בדרך זו נשנה את המציאות העגומה השוררת כיום לענין זה. למרבה הצער, פקידות הסעד התרגלו למצב הקיים וכנראה שגם אנחנו התרגלנו לכך. הן התרגלו לכך שבתי הדין שולחים צווים, אבל לא עוקבים אחרי הביצוע. חייבים לשנות זאת.

בתשובה לשאלתכם כיצד להתייחס לטענה בדבר קיומו של סכסוך עבודה בין פקידות הסעד למדינה: תראו, מבחינה חוקית חייבות פקידות הסעד לציית לצווים של בית הדין. קשה לי להאמין – ואני אומר זאת כסברה, בלי שבדקתי זאת – שבית דין לעבודה יכיר במציאות של סכסוך עבודה במשך כעשר שנים כשלא נעשה שום דבר בעניין הזה. קשה להכיר בקיומו של סכסוך עבודה, כאשר למעשה סדרי העבודה מתנהלים באופן שוטף ללא צעדים ארגוניים. ברמה ההצהרתית נמצאים כל העת ב"כאילו" סכסוך, אבל מפטירין כדאשתקד. ממשיכים לעבוד כרגיל, ולא נוקטים בשום עיצומים שמטרתם להביא לפתרון הסכסוך. הרי כשפקידת סעד

אינה מספיקה להגיש תסקיר במועד, אין זה בגלל העיצומים. היא מסבירה שהיא לא מספיקה עקב עומס העבודה. עליה להחליט: מהי הסיבה לאי-הגשת התסקיר במועד, בגלל שלא הספיקה או בגלל העיצומים? מצד שני, בית הדין הטיל עליה משימה ואינה יכולה לעמוד בה, למשל – בשלושים הימים שהוקצבו. היא חייבת לפנות לבית הדין ולבקש ארכה. כך על פי הכללים שלהן. לפעמים הן עושות כך ולפעמים לא. ככל שנקפיד לעקוב אחר ביצוע צווים שניתנו על ידי בית הדין, נביא לשינוי המצב הבלתי תקין הקיים עתה.

נכון שלבית המשפט יותר קל, בגלל שיש להם את יחידות הסיוע, אבל התסקירים המקיפים לגבי אחזקת ילדים אינם נערכים על ידי העובדות הסוציאליות של יחידות הסיוע. כך גם תסקירים מקיפים לגבי ביקורי ילדים לא נערכים על ידי יחידות הסיוע. הן נותנות המלצות לגבי ביקורי ילדים כשיש איזה שהוא ענין דחוף וכדומה, אבל לא תסקירים מקיפים.

צר לי לומר כי התרשמותי היא שפקידות הסעד מכבדות יותר את בית המשפט מאשר את בית הדין. אנחנו צריכים לפעול בדרך בה נכבד את עצמנו – הדיינים צריכים לעקוב אחר ביצוע הצווים האלה ולדאוג שיהיו תשובות לבית הדין, ושהתשובות תגענה במועד.

הרב ישראל שחור: אצלנו מתקבלים במועד 90% ומעלה של התסקירים. כדי להגיע לתוצאות אלו אין די בצו סתמי. אני כותב בדיוק מה אני מבקש מהם, כל מקרה לגופו. כמו כן אני מקציב זמן לקבלת התסקיר, בדרך כלל – תשעים יום. אם בעת מתן הצו כבר נקבע דיון, אני מבקש לקבל את התסקיר קודם למועד הדיון. אבל יותר מזה, אני עובר מספר ימים מראש על התיקים שנקבעו לדיון. אם ראיתי שאין תסקיר, אני אומר לעובדי בית הדין להתקשר ולדרוש לשלוח את התסקיר. אני מרים את כל המערכת אם יש צורך בכך, ובפועל אני מקבל את התסקיר.

הרב יעקבי: אני קורא לכל הדיינים לאמץ את הדרך של הרב שחור.

עוד מסקנה: לא לתת צווים אוטומאטיים לקבלת תסקיר בכל תיק, כאילו קיימת הנחה מוקדמת שיש בעיה. אלא לבקש תסקירים רק במקרים שאנחנו צריכים את זה, ואם צריך את זה דחוף, לבקש להשיב בדחיפות תוך נקיבת מועד.

לא באתי להאשים את עצמנו, באתי רק לחזק את ציבור הדיינים לעמוד על השירות והסיוע שמגיעים לנו. אנחנו לא יכולים לתת החלטות מושכלות בנושא של אחזקת ילדים ובנושא של ביקורים, כאשר ביקשנו תסקיר והוא לא הגיע. כאשר הענין נסחב ונסחב, מוריד הדבר גם את ערכו של בית הדין.

הרב אשכנזי מעיר, שגם המשטרה לפעמים לא מכבדת את צווי ההבאה של בתי הדין. אכן, לפני כמה חודשים נפגשנו, מר זלמן קויטנר ואני, עם הממונה על החקירות במטה הארצי של המשטרה והבאנו את הנקודה הזאת לתשומת לבו. זלמן קיבל ריכוז של כל שמות אחראי-החקירות בנקודות המשטרה השונות, והועבר חוזר לכל הממונים על החקירות להקפיד על ביצוע צווי ההבאה. אני מציע שכשיש איזה שהיא בעיה פרטנית, לפנות לזלמן אשר יבדוק נקודתית ויראה את מה שצריך תיקון. מעקב בית הדין אחר בקשות שהועברו לתגובת הצד שכנגד

לבית הדין מוגשות, כדבר שבשגרה, בקשות שונות בכתב בדרגה כזו או אחרת של דחיפות. ככלל, בית הדין מעביר את הבקשה לתגובת הצד השני, תוך שבוע, תוך עשרים יום, תוך שלושים יום. מדי פעם קורה שעובר חודש, עוברים חודשיים, ואין תשובה. למרות זאת, אין בית הדין שבפניו הוגשה הבקשה עושה מאומה. זהו מצב בלתי תקין. בית הדין צריך "לסגור" את הטיפול בכל בקשה שהוגשה בפניו. אין לצפות שמגיש הבקשה "ינדנד" לבית הדין לתת החלטה בבקשה. היו מקרים שפנו אלינו בתלונה, וכאשר שאלנו מדוע לא חזרו ופנו לבקש החלטה, השיבו: סליחה, אנחנו צריכים לרדוף אחרי בית הדין? הרי הבקשה הוגשה והיא תלויה ועומדת. היה עורך דין מכובד מאוד שאף בא וישב עם מנהל בתי הדין ואתי, בשורה של טענות מסודרות נגד

הרכב של אחד מבתי הדין, הרכב מאוד מכובד ומאוד מסודר גם כן, והוא בא ואמר: תראו, כל הבקשות של הצד השני מטופלות, בואו תראו, בזו אחר זו. כל הבקשות שלי, מונחות כאבן שאין לה הפכין. אמרנו לו: אבל מדוע לא עקבת אם יש החלטה, ואם אין – מדוע לא שבת ופנית לבית הדין? הוא השיב: סליחה, אני אבדוק? אני באופן עקרוני לא מוכן לבדוק! אני לא מוכן לרדוף! אני הגשתי בקשה, וכי יעלה על הדעת שבית הדין לא יטפל בזה? היה זה עורך דין שמכבד את עצמו, ומאד התרשמנו מגישתו. התרשמנו שדרישתו כנה ואין בה שמץ של קנטרנות. הוא לא מוכן להיות שותף במנהגם של חלק מבעלי-הדין ומורשיהם, לנבור מדי כמה ימים בתיקי בית הדין, ולהציף את בית הדין בתזכורות למתן החלטה.

הפיתרון לבעיה זו הוא מאוד פשוט. רבותי, הוגשה בקשה והחלטתם להורות על תגובת הצד השני, תסיפו הוראה בכתב למזכירות להעלות את התיק לבית הדין יומיים, או מועד מתאים אחר, אחרי המועד שקצבתם למתן התגובה. כשתיכתב החלטה להעלות את התיק לבית הדין בתאריך מסויים – למשל, יומיים אחרי כלות המועד לתגובת הצד שכנגד - המזכירות כותבת את זה ביומן הממוחשב של בית הדין, והתיק יובא בפניכם למתן החלטה. בדרך זו נוכל להושיט סעד למי שזקוק לו, תוך זמן קצר וסביר. כך נוכל לקדם את הטיפול בתיק בייעילות מירבית. בקשר לכך, גם דחיית הבקשה לגופה, תוך זמן סביר, חשובה.

לסיכום, אדם שהגיש בקשה, זכאי לקבל תשובה מבלי שיחזור אלינו בתזכורות. אנו חייבים לטפל בבקשתו בשקידה ראויה.
משך הזמן הראוי לדיון בענייני סמכויות

עניין נוסף שצריך להסב את תשומת הלב: אנחנו עוסקים הרבה בענייני סמכויות, כבר התפתחה תורה שלמה סביב "המבחן המשולש". רציתי לחדד נקודה אשר להבנתי, יש בה שגיאה. התרגלנו לחשוב מן האיום בבג"ץ, ואנחנו מנסים להיות "מהדרין מן המהדרין". עורכי דין בעלי ענין מובילים זאת בצורה אינטרסנטית, לכיוונים שאף אחד לא התכוון אליהם. אותם עורכי הדין מנסים להביא לקיום דיונים ממושכים בנושא הסמכות: דיון אחד, דיון שני, ואפילו דיון שלישי, שבו - בדרך כלל בא-כוח האישה - ינסה לשכנע את בית הדין שהבעל לא היה כן בתביעתו. לצורך כך יבקש לחקור את הבעל כהנה וכהנה. יבקש לשאול בקשר למסמכים ואולי אפילו להביא עדים. אך "לא לכך התכוון המשורר". דיון במחלוקת בענייני סמכות חייב, לדעתי, להסתיים בבית הדין בלא יותר מ-3/4 דיון ממוצע. יש אומנם לאפשר חקירת הבעל במסגרת דיון בנושא סמכות, אך החקירה צריכה להתמקד לכל היותר בכנות תביעת הגירושין וכנות כריכת הנושאים הנוספים בתביעת הגירושין. אין לאפשר בשלב זה חקירה שנועדה לבדוק אם יש לו הוכחות לעילת הגירושין. אין לאפשר חקירה שמטרתה להתחקות אחר היקף הרכוש של מבקש הכריכה. אין לאפשר חקירה אודות היקף ההשתכרות לצורך ברור תביעת המזונות. אין לאפשר "מסע דייג" שנועד למטרות זרות לשאלת הסמכות. בית הדין אינו צריך לבדוק בשלב זה דברים שהם מעבר לעניין הצר של כנות תביעת הגירושין וכנות הכריכה. עורכי דין מפולפלים, במיוחד תל אביביים, באים עם הרבה ספרים מקצועיים, לפעמים הם מתכננים לכתוב כרך של סיכומים. לפעמים הם רוצים להרשים - אולי את בית הדין, אולי את הלקוח - ומנסים להוביל את הדיון בנושא של סמכות, שיהיה שווה ערך, ואני מדגיש: להבדיל אלף ואחד אלפי הבדלות, לדיון במשפט רצח, שבו כל מילה נבדקת וכל מילה נרשמת. אם אתם רואים שזה הולך לכיוון כזה, אני מציע שתאמרו בצורה חד משמעית לעורכי הדין: עורך דין פלוני, יש לך חצי שעה לחקור, בחצי שעה הזאת תחקור מה שאתה רוצה, כמובן הכול בגבולות ההיגיון. אנחנו לא נאפשר שאלות שעל פי הדין, אי אפשר לשאול בשלב זה. תנהל את החקירה שלך במגבלת הזמן שהקצבנו. הוראה כזו היא במסגרת סמכות שיקול הדעת הדיוני המוקנה לבית הדין.

בדרך כלל, אי אפשר לשלוח את בעלי הדין ישירות למסלול של סיכומים. אמנם, אם המחלוקת היא רק מחלוקת משפטית, אפשר להורות מיידית על הגשת סיכומים בכתב. אבל אם יש מחלוקת עובדתית - האם התובע כן בתביעתו או אינו כן בתביעתו ובכריכה - חייבים לאפשר לצד שכנגד להוכיח את טענת חוסר הסמכות. אני מסכים להערה שהועלתה כאן, שלפעמים מספיק לאפשר חקירה של רבע שעה. מבחינתי גם רבע שעה עשויה להספיק. אבל "למהדרין" אני אומר, שחצי שעה זה מעל ומעבר.
סיכומים בנושאי סמכות

נקודה חשובה נוספת. אמנם צריכים לאפשר סיכומים במחלוקת בענין סמכות, אבל סיכומים אינם חייבים להיות בכתב. סיכומים יכולים להיות בעל פה, כאן ועכשיו. גם אם נראה לכם בנסיבות הענין שיש מקום לאפשר הגשת סיכומים בכתב, הנכם יכולים לקצוב מועד של 5 ימים, 10 ימים, 15 יום וגם 30 יום – הכל בהתחשב במכלול נסיבות הענין. אתם גם יכולים להגביל את באי-כוח הצדדים בהיקף הסיכומים: לדוגמה, היקף של שלושה, חמשה או עשרה עמודים. הכול בגבולות ההיגיון והסביר. ניתן גם לא להגביל כלל את ההיקף. אי אפשר לקבוע כלל אחד שמתאים לכל המקרים שבעולם, אבל אין לאפשר לעורכי הדין, עם כל הכבוד הראוי, לעשות מנושא הסמכות, שהוא עניין ביניים, עניין עיקרי. אמר לי אחד הדיינים, כי בדרך כלל, לאחר שהרכבו מחליט בענין הסמכות, רוב המקרים נפתרים מאליהם בדרך של הסכם ולרוב בית הדין גם לא צריך להיכנס לשאלת הרכוש. אותו הרכב של בית הדין, נוהג לתת החלטות מנומקות כדבעי בשאלת הסמכות, והנה הפלא והפלא: לאחר שבת הדין מחליט שהסמכות שלו, בני הזוג מגיעים להסכם.

האם ניתן להחליט בנושא סמכות בדין אחד?

האם בנושאי סמכות, ניתן להחליט בדין יחיד אף ללא הסכמת הצדדים?

סעיף 8(ה1) לחוק הדיינים אומר שראש הרכב בבית הדין או דין שהוסמך על ידו, יכול לדון לבדו בהחלטות ביניים אף ללא הסכמת הצדדים. דעתי היא שהחלטה בדבר סמכות היא החלטת ביניים. ניתנה על כך החלטה של הרב איגרא וניתנה גם החלטה של הרב הישריק בבית הדין באר שבע. ניתן גם פסק דין בבית הדין הגדול של הרב דייכובסקי, הרב שרמן והרב בר שלום. ההחלטות ופסקי הדין פורסמו באינטרנט. מה ההבדל בין החלטה עיקרית להחלטת ביניים? החלטה עיקרית משמעה, החלטה בגוף הסעד שהתבקש בכתב התביעה. למשל, האם לחייב בגט, אם לאו. דוגמה נוספת: אם בתביעת הגירושין נכרכו ענייני רכוש ועניין של מזונות ואחזקת ילדים, החלטה עיקרית עוסקת בזכויות המהותיות שבמחלוקת. כיצד לחלק את הרכוש, כמה מזונות ייפסקו, בידי מי החזקת הילדים וכיצד יתנהלו הביקורים. עד שמגיעים לפסק דין סופי, יש הרבה החלטות ביניים. החלטה להזמין את הצדדים לדיון, הינה החלטת ביניים. החלטות להזמין חוות דעת של פסיכולוג, לבקש דו"חות מהבנק, כל אלה הם בגדר החלטות ביניים. רבותי, החלטה בעניין של סמכות, גם היא החלטת ביניים כי היא לא מכריעה בשאלה אם לקבל את תביעת הגירושין אם לא, היא לא דנה כמה מזונות לפסוק וכן הלאה, היא דנה אך ורק בשאלה אם יש לבית הדין סמכות, זוהי החלטת ביניים. אכן, הערתי בעבר כי כאשר דין שדן לבדו בשאלת סמכות עומד להגיע למסקנה כי אין לבית הדין סמכות, עשויה החלטתו להפוך להחלטה סופית. כי אם אין לבית הדין סמכות, תימחק התביעה הכרוכה ותיק זה ייסגר. לפיכך, ראוי במקרה כזה להעביר את הדיון להרכב של שלושה דיינים.

שימו נא לב, כאשר עולה שאלה של סמכות ובבית הדין יושבים באותה שעה שני דיינים בלבד, ואומר אחד הצדדים, אני מבקש לדחות את הדיון עקב הרכב חסר, ניתן להשיב לו כי דיון בענין סמכות אינו מצריך הרכב של שלושה. יחד עם זאת, אני ממליץ שלא לקיים את הדיון בפני מותב של שני דיינים, גם אם יש לכך הסכמה מפורשת של הצדדים. בהעדר הסכמה כאמור, יש לקיים דיון בענין סמכות בפני מותב של דין אחד ולא של שניים.

כיום תלויה ועומדת עתירה בענין דומה בפני בג"ץ, כאשר טענת העותר היא שאין מצב ביניים של דיון בפני שני דיינים. לטענתו, ניתן לקיים דיון בבית הדין שלא בפני הרכב שלושה באותם מקרים שהחוק מאפשר זאת, אך בתנאי שיהיה זה דיון אחד. הוא מוסיף וטוען כי אף שהסכים למותב של שני דיינים, אין בהסכמתו ליצור סמכות בניגוד לחוק. בדיון בפני בג"ץ, היתה התחבטות אמיתית. ניסיתי להסביר כי תכלית החקיקה המקורית שדרשה דיון בפני שלושה בבית הדין הרבני באה להגשים נורמה הלכתית, לפיה ככלל בית דין יושב בשלושה

דיינים. לא היה זה בגלל שהמחוקק האזרחי חשב שדיינים אינם יודעים לדון בדין אחד, או בשניים, או שלא ניתן לסמוך מבחינה חוקית על פחות משלושה דיינים. מטרת החקיקה היתה למנוע מצב שבו יידרש בית הדין לדון בפחות משלושה, בניגוד לדין תורה. לעומת זאת, כאשר על פי דין תורה, ניתן לדון בפחות משלושה, אין סיבה חוקית למנוע זאת. כאשר החלו לבטל פסקי דין שניתנו בפחות משלושה בהסכמת הצדדים, למרות שעל פי דין תורה היו אלו פסקי דין תקפים, תיקנו את חוק הדיינים, בשנת תשנ"א, ואיפשרו מתן פסקי דין בדין אחד, כאשר הדבר היה תואם לדין תורה. המציאות היא שבתי משפט למשפחה דנים בשופט אחד, ואף בית משפט מחוזי בערעור בעניני משפחה הוא יושב לרוב בדין יחיד. מכך יש להסיק, כך טענתי, כי החקיקה לענין בית הדין הרבני נובעת ממגבלות הדין הדתי, ובמקום שעל פי דין זה אין פסול במותב של שני דיינים, אין לפרש כי הסמכת דין אחד שוללת אפשרות של דיון בפני שני דיינים. הזכרתי לענין זה את ההגיון ההלכתי בריבוי דיינים, כי ככל שיותר דיינים עוסקים בענין, עשוי הדין לצאת יותר מלובן. יותר בגדר של "אמת לאמיתו". לפיכך, אין זה סביר לומר כי המחוקק התכוון לשלול דיון בפני שניים, כל אימת שניתן לקיים את הדיון בפני דין אחד. אומנם, כאשר שני הדיינים שדנו בענין הגיעו למסקנות שונות, אין מנוס מלהרחיב את ההרכב. אבל ברוב המקרים, שבהם אין מחלוקת בין הדיינים, אין לפסול מראש קיום דיון בפני שני דיינים, כאשר הדבר ניתן על פי דין תורה. כדוגמה לכך, הבאתי את בתי הדין המינהליים, היכולים במקרים מסויימים לקיים דיון בפני שני שופטים. כך גם על פי חוק השמאים, בית דין משמעתי מורכב משלושה, אך כאשר הדין השלישי נעדר, אפשר לדון בשני דיינים. בית דין לעבודה שמורכב משלושה, ונעדר אחד השופטים, אפשר לדון בשניים. בקשר לכך אמרה השופטת פרוקצ'יה בדיון, כי לכאורה, היא הנותנת - בכל החוקים שציינתי, יש הסמכה מפורשת בחוק ופה אין לכם הסכמה מפורשת. השבתי על כך, שאני מצפה שבית המשפט לא יראה את העניין באופן צר, תוך התייחסות רק לפן המילולי של החוק. בג"ץ צריך להיות ער למצוקה שבתי הדין מתמודדים איתה, כאשר במשך קרוב לארבע שנים לא מינו דיינים. כאשר כל עניין בבית הדין מתנהל בעקרון בפני הרכב של שלושה ויש צורך שאותם שלושה ידונו בעניין מתחילתו ועד סופו. דיונים אצלנו לא מסתיימים בדיון אחד. המאטריה היא שונה. הציבור הוא שעלול לצאת ניזוק מהטלת איסור גורף לדון בשנים. התיק בבג"ץ נדחה לעיון ומתן פסק דין.

לשאלתכם, כיצד לנהוג בפועל, כאשר מצויים באולם בית הדין שני דיינים, האם אחד צריך לצאת?

נראה לי, שאם ראש ההרכב מבהיר לבעלי הדין בתחילת הדיון, כי הדיון מתנהל בפניו כראש הרכב, והדין שלצדו לא יכריע בשאלת הביניים הנדונה בדיון זה, לא תהיה בעיה שיישב דין לצידו ויטייעץ איתו ככל שיחפוץ. אבל צריך להבהיר זאת לצדדים. לאחר שיהיה פסק דין בעתירה שציינתי, נשוב ונשקול את המצב המשפטי. במקביל, אנחנו עובדים על שינוי חוק הדיינים, באופן שהאפשרות לקיים דיון בפני שני דיינים, כאשר הדבר ניתן על פי דין תורה, תעוגן בחקיקה מפורשת. סיכמנו עם משרד המשפטים, כי תימחק מן החוק כל דרישה למספר הדיינים היושבים בענין מסויים, והנושא יוסדר באופן מלא בתקנות הדיון של בתי הדין הרבניים.

"מירוץ החלטות"

עתה אעסוק ב"מירוץ החלטות". כיום, לאור בג"ץ פלמן קיימת חשיבות למתן החלטה בנושא הסמכות בזריזות. כמובן, לא על חשבון ניהול תקין של סדרי הדין ולא על חשבון איכות ההחלטה. באחד המקרים, כתב ראש ההרכב הצעת החלטה יפה ומנומקת, לפיה הסמכות בענינים הכרוכים מסורה לבית הדין. ההחלטה היתה טובה ומשכנעת. כתב היד הועבר להקלדה למזכירות. המזכירות הקלידה את הצעת ההחלטה בתאריך מסוים שנקב בראש הצעת החלטה. דא עקא, שני הדיינים האחרים התמהמהו בקריאת החלטה. רק לאחר 5 שבועות הם צרפו את חתימתם להצעת החלטה, ובכך קיבלה ההחלטה תוקף. אלא שאדהכי והכי, כשלושה

שבועות קודם לחתימת שני הדיינים שהצטרפו, כבר הומצאה לבית הדין החלטה של בית המשפט שקבע שהסמכות היא של בית המשפט. בית הדין הגדול, בפסק דין מנומק של הרב דיכובסקי ביקר קשות, ובצדק, את החלטת בית הדין האזורי. ראשית, כיצד ניתן לעכב במשך 5 שבועות את ההכרעה בשאלת סמכות, בפרט כאשר כבר יש הצעת החלטה. שנית, כיצד זה התעלם ההרכב מעובדת קיומה של החלטת בית המשפט בעת מתן ההחלטה. הרי מועד ההחלטה היא המועד שבו ניתן למסור את ההחלטה לצדדים, ולא המועד שבו הדיין כותב את ההחלטה בלשכתו או במקום אחר.

יש צורך להנחות את המזכירות – ומסתבר שיש גם צורך בפתרון מחשובי – שלא יוכנס תאריך אוטומטי להחלטה מוקלדת. ככלל, התאריך יירשם על ידי המזכירות רק לאחר שיש 3 חתימות על ההחלטה המוקלדת. יש לכך היבט גם ביחסים הפנימיים של דייני ההרכב. ישנם דיינים שעושים "שבע הקפות" לפני שמשחררים את הצעת ההחלטה שלהם לחתימה של הדיינים האחרים, כי קשה לקרוא את כתב ידם וגם תוך כדי הגהה הם מרבים לשנות את טיוטת ההחלטה. אגב, זו כשלעצמה בעיה לא פשוטה למזכירות, להתמודד עם שינויים תכופים של טיוטת החלטה. מאידך גיסא, ישנם דיינים, במיוחד אלו שכתבו ראשונים את חוות דעתם, הכועסים מדוע חבריהם כתבו את ההחלטה שלהם רק אחרי חמישה שבועות. דיין כזה אומר מדוע אני צריך לספוג ביקורת על עיכובים במתן החלטה. הרי את שלי נתתי להקלדה במועד, ולא אני עיכבתי את מתן ההחלטה. לא די שטרחתי ויגעתי ודיינים אחרים מסתפקים בהוספת חתימה, אלא שעלי לספוג ביקורת על השתהות אותם דיינים בהצטרפות להחלטה? אני בהחלט מבין לליבו של אותו ראש הרכב, אך מה לעשות והאחריות מוטלת עליו לנהל את הרכבו. מכל מקום, הפתרון אינו בכתיבת מועד בלתי נכון להחלטה. פתרון שהצעתי לו, ובפירושו הוא רחוק מלהיות מושלם, שבשולי הצעת ההחלטה שלו יכתוב "חוות דעתי זו כתבתי וחתימתי ביום פלוני" ("חוות דעת" – כי החלטה שצריכה להינתן על ידי שלושה, בשלב כתיבתה וחתימתה על ידי כותבה האחד, אין היא יותר מחוות דעת).